

Grzegorz NANCKA*

 <https://orcid.org/0000-0002-9911-7473>

FRYDERYK ZOLL (STARSZY), LEON PINIŃSKI I ZAKRES ZASTOSOWANIA *ACTIO NEGATORIA*. KONCEPCJE DWÓCH XIX-WIECZNYCH ROMANISTÓW A REGULACJA KODEKSU CYWILNEGO

Abstrakt

Przedmiot badań: Kwestia zakresu zastosowania *actio negatoria* budziła spore zainteresowanie w XIX-wiecznej doktrynie i stanowiła przedmiot ożywionych dyskusji. W artykule odniesiono się do koncepcji sformułowanych przez Fryderyka Zolla (starszego) oraz Leona Pinińskiego. Zwrócono również uwagę na uregulowania polskiego Kodeksu cywilnego, poszukując jednocześnie śladów teorii tych dwóch dziewiętnastowiecznych uczonych we współcześnie obowiązujących regulacjach.

Cel badawczy: Celem artykułu jest nie tylko przypomnienie poglądów dwóch wybitnych polskich romanistów: Fryderyka Zolla (starszego) i Leona Pinińskiego, ale także odniesienie ich zapatrywań do współcześnie obowiązujących uregulowań dotyczących skargi negatoryjnej. Artykuł jest próbą udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy we współczesnej regulacji skargi negatoryjnej można odnaleźć ślady koncepcji tych rodzimych uczonych.

Metoda badawcza: W artykule wykorzystano metodę prawno-historyczną oraz dogmatyczną.

Wyniki: Koncepcje sformułowane przez F. Zolla (starszego), a także L. Pinińskiego, dotyczące skargi negatoryjnej z pewnością zasługują na uznanie. Klarowność ich przedstawienia, a także precyzja wywodów uprawnia do stwierdzenia, że warsztat tych uczonych stał na najwyższym poziomie. W obecnie obowiązującym Kodeksie cywilnym odnaleźć można ślady poglądów dwóch polskich romanistów. Prawdopodobnie nie da się jednak ustalić, czy twórcy aktualnie obowiązujących uregulowań sięgali bezpośrednio do dzieł F. Zolla (starszego) oraz L. Pinińskiego podczas prac związanych z kodyfikacją prawa.

Słowa kluczowe: prawo rzymskie, skarga negatoryjna, tradycja prawna, Fryderyk Zoll (starszy), Leon Piniński.

* Dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Prawa i Administracji; e-mail: grzegorz.nancka@us.edu.pl

1. Wprowadzenie

Kwestia ochrony własności już w starożytności budziła spore zainteresowanie¹. Prawo rzymskie wykształciło cały szereg skutecznych środków do tego służących, takich jak chociażby *actio negatoria*, która związana była z sytuacjami, gdzie naruszenie własności odbywało się w inny sposób aniżeli poprzez pozbawienie władztwa faktycznego nad rzeczą². Skargę negatoryjną w prawie rzymskim zaliczano do grupy skarg rzeczowych (*actiones in rem*)³. Te skargi miały wspólną podstawę, jaką było prawo własności, a także ostateczny cel, jaki stanowiło przywrócenie stanu zgodnego z prawem⁴. Wyjaśnił to Gaius we fragmencie G. 4.3⁵, używając tam także frazy *actio negativa*. Podobne określenie znalazło się w późniejszym fragmencie I. 4.6.2⁶. Oba źródła stanowiły

¹ Por. **L. Piniński**, *Pojęcie i granice prawa własności w prawie rzymskim*, Lwów 1900; **H. Kupiszewski**, *Rozważania o własności rzymskiej*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1984/36/2, s. 27–55; **M. Kuryłowicz**, *Wolność i własność (tezy komunikatu)*, w: *Jednostka wobec działań administracji publicznej*, Międzynarodowa konferencja naukowa Olszanica 21–23 maja 2001, Rzeszów 2001, s. 243–246.

² Por. **K. Kolańczyk**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2007, s. 315.

³ Na temat rozróżnienia pomiędzy *actiones in rem* i *actiones in personam* zob. np. **F.M. Silla**, *Sulla distinzione gaiana tra 'actio in rem' ed 'actio in personam'*, w: **L. Garofalo** (red.), *'Actio in rem' e 'actio in personam'*. In ricordo di Mario Talamanca, Vol. I, Padova 2011, s. 3–52; por. też: **D. Rydlichowska**, *Przejawy actio in rem w polskim prawie cywilnym*, Studia Iuridica Lublinensia 2016/25/4, s. 205–220.

⁴ Por. **F. Zoll**, *O skardze przeczącej w prawie rzymskim*, Kraków 1862, s. 5.

⁵ Gai, 4.3: *In rem actio est, cum aut corporalem rem intendimus nostram esse aut ius aliquod nobis competere, velut utendi aut utendi fruendi, eundi, agendi aquamve ducendi vel altius tollendi prospiciendive, aut cum actio ex diverso adversario est negativa*. [Względem rzeczy jest powództwo (wtedy), gdy zmierzamy (do wykazania), że albo rzecz materialna jest nasza, albo przysługuje nam jakieś prawo, na przykład: używania albo użytkowania, przechodu, przegonu, czy przeprowadzenia wodociągu lub wzniesienia wyższego (budynku), czy (prawo widoku, albo gdy przy innym przeciwniku powództwo jest przeczące (istnieniu takich praw tamtego)]. Tłum. polskie za **Gaius**. *Instytucje*, przeł. i wstępem opatrzył C. Kunderewicz, oprac. J. Rezler, Warszawa 1982, s. 363.

⁶ I. 4.6.2: *Aequae si agat ius sibi esse fundo forte vel aedibus utendi fruendi vel per fundum vicini eundi agendi vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem actio est. eiusdem generis est actio de iure praediorum urbanorum, veluti si agat, ius sibi esse altius aedes suas tollendi prospiciendive vel proiciendi aliquid vel immittendi in vicini aedes. contra quoque de usu fructu et de servitutibus praediorum rusticorum, item praediorum urbanorum invicem quoque proditae sunt actiones, ut quis intendat, ius non esse adversario utendifruendi, eundi, agendi aquamve ducendi, item altius tollendi, prospiciendi, proiciendi, immittendi: istae quoque actiones in rem sunt, sed negativae. quod genus actionis in controversiis rerum corporalium proditum*

przedmiot ożywionych dyskusji, a w odniesieniu do sformułowania *actio negatoria* powstawały różnego rodzaju hipotezy⁷. Zastanawiając się nad zależnością pojęć *actio negatoria* oraz *actio negativa*, twierdzono, iż to drugie jest określeniem klasycznym⁸, zaś termin *actio negatoria* i *actio confessoria* to wytwór bizantyński⁹. Gino Sergè¹⁰ przypuszczał, że kompilatorzy justyniańscy mogli zamienić słowo *negativa* na *negatoria* po to, aby uzyskać sformułowanie podobne do *confessoria*¹¹.

non est: nam in his is agit qui non possidet: ei vero qui possidet non est actio prodita per quam neget rem alterius esse. sane uno casu qui possidet nihilo minus actoris partes obtinet, sicut in latoribus digesterum libris oppotunius apparebit. [Również jeśli procesuje się o to, że ma prawo użytkowania, na przykład gruntu lub budynków, albo prawo przechodu lub przegonu przez grunt sąsiedni lub przeprowadzenia wodociągu z gruntu sąsiedniego, powództwo jest względem rzeczy. Tegoż rodzaju jest powództwo dotyczące służebności gruntów miejskich, na przykład jeśli ktoś toczy spór o to, że ma prawo wzniesienia wyższego swojego (budynku) czy (prawo) widoku, albo prawo wysunięcia (budynku ponad grunt sąsiedni), albo prawo wpuszczenia (belki) w budynek sąsiedni. Z drugiej strony także co do użytkowania i służebności gruntów wiejskich, a również i miejskich, dawane są też powództwa, kiedy ktoś twierdzi, że przeciwnik nie ma prawa użytkowania, przechodu i przegonu lub przeprowadzenia wodociągu, a także wzniesienia wyższego (budynku), prawa widoku, wysunięcia (budynku), wpuszczenia (belki). Te powództwa także są względem rzeczy, ale przeczące. Tego rodzaju powództw nie daje się w sporach dotyczących rzeczy materialnych, albowiem w nich występuje z roszczeniem ten, kto nie posiada, temu zaś, kto posiada, nie jest udzielane powództwo, za pomocą którego mógłby zaprzeczać, iż rzecz należy do powoda. Oczywiście, w jednym wypadku ten, kto posiada, niemniej otrzymuje stanowisko powoda, jak to w obszerniejszych księgach Digestów sposobniej się okaże]. Tłum. polskie za *Instytucje Justyniana*, przeł. i wstępem opatrzył C. Kunderewicz, Warszawa 1986, s. 235.

⁷ Por. zwłaszcza **A. Rodger**, *Owners and neighbours in Roman law*, Oxford 1972; **F. Schulz**, *Classical Roman Law*, Oxford 1961, s. 374–375; **M. Kaser**, *Das Römische Privatrecht*, Bd. 1, München 1971, s. 437.

⁸ Por. **A. Rodger**, *Owners and neighbours...*, s. 30–31.

⁹ Por. szczegółowo na ten temat: **M. Boháček**, *Nuovi studi sulle actiones negativae*, *Bullettino dell'Istituto di diritto romano „Vittorio Scialoja”* 1939/46, s. 185–193; **G. Grosso**, *Sulle servitù «altius tollendi» e «stillicidii non avertendi»*, w: **P. Ciapessoni** (red.), *Studi in memoria di Aldo Albertoni*, I, Padova, 1935, s. 477–487.

¹⁰ Gino Sergè (1864–1942); por. **G. Grosso**, *Gino Segrè a trent'anni dalla morte*, *Bullettino dell'Istituto di diritto romano „Vittorio Scialoja”* 1972/14, s. 1–10.

¹¹ **G. Sergè**, *La denominazione di <actio confessoria> in particolare per la rivendicazione dell'usufrutto e delle servitù*, w: *Mélanges Paul Frédéric Girard. Études de droit romain dédiées à M.P.F. Girard à l'occasion du 60e anniversaire de sa naissance (26 octobre 1912)*, Vol. 2, Paris 1912, s. 521; **A. Rodger**, *Actio confessoria and actio negatoria*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung* 1971/88, s. 212.

Skarga negatoryjna, podobnie jak *rei vindicatio*, zachowała znaczenie również w dzisiejszych systemach prawnych, także i w polskim¹². W kontekście *actio negatoria* i badań nad tą instytucją przez rodzimych badaczy należy zwrócić uwagę na postaci Fryderyka Zolla (starszego), a także Leona Pinińskiego. Ich koncepcje dotyczące skargi negatoryjnej w prawie rzymskim, sformułowane wprawdzie ponad 100 lat temu, są wciąż warte uwagi, mimo iż prace tych romanistów nie są tak często cytowane, jak dzieła ich zagranicznych kolegów. Interesującym aspektem w badaniach tych uczonych jest kwestia zakresu zastosowania *actio negatoria*, która stanowić będzie przedmiot niniejszego szkicu. W odniesieniu do niej warto zastanowić się nad tym, czy w obecnie obowiązujących uregulowaniach Kodeksu cywilnego można odnaleźć ślady XIX-wiecznych koncepcji autorstwa tych dwóch rodzimych romanistów.

2. Koncepcja Fryderyka Zolla (starszego)

W drugiej połowie XIX w. na tle interpretacji źródeł toczył się spór o przedmiot *actio negatoria*. Niektórzy z uczonych opowiadali się za ograniczeniem zastosowania skargi negatoryjnej jedynie do przypadków, w których naruszenie własności przybierałoby charakter bezprawnie roszczonych służebności. Wynikało to stąd, że *actio negatoria* przeciwstawiana była *actio confessoria*, która służyła do ochrony służebności. Dowodem tego miały być fragmenty Ulpiana w D. 8.5.2 pr.¹³, D. 8.5.4.7¹⁴

¹² Por. art. 222 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93 z późn. zm.) – dalej: k.c.

¹³ D. 8.5.2 pr. (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*): *De servitutibus in rem actiones competunt nobis ad exemplum earum quae ad usum fructum pertinent, tam confessoria quam negatoria, confessoria ei qui servitutes sibi competere contendit, negatoria domino qui negat.* Tłum. pol.: D. 8.5.2pr. (Ulpian w *księdze siedemnastej Komentarza do edyktu*): W odniesieniu do służebności przysługują nam skargi rzeczowe na wzór tych, które odnoszą się do użytkowania, a więc zarówno konfesoryjna, jak i negatoryjna. Skarga konfesoryjna jest należna temu, kto twierdzi, że mu przysługują służebności, skarga negatoryjna właścicielowi, który temu <istnieniu służebności> zaprzecza”. Tłum. pol. za: T. Palmirski (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11*, Kraków 2013, s. 277.

¹⁴ D. 8.5.4.7 (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*): *Competit autem de servitute actio domino aedificii neganti servitutum se vicino debere, cuius aedes non in totum liberae sunt, sed ei cum quo agitur servitutum non debent. Verbi gratia habeo aedes, quibus sunt vicinae Seianae et Sempronianae, Sempronianis servitutum debeo, adversus dominum Seianarum volo experiri altius me tollere prohibentem: in rem actione experiar: licet enim serviant aedes meae, ei tamen cum quo agitur non serviunt: hoc igitur intendo habere me ius altius tollendi invito eo cum quo ago: quantum enim ad eum pertinet, liberas aedes habeo; tłum.*

oraz D. 8.5.8.6¹⁵. Zwolennikami tego poglądu byli m.in. Carl Adolf Schmidt¹⁶ oraz Alois von Brinz¹⁷. Przyjęcie takiego wąskiego zakresu zastosowania skargi negatoryjnej spotkało się jednak ze sprzeciwem niektórych uczonych, w tym F. Zolla (starszego), który w swej pracy *O skardze przeczącej w prawie rzymskiem* zanegował taki sposób jego pojmowania¹⁸. Uczony twierdził, iż naruszenie prawa własności,

pol: D. 8.5.4.7 (Ulpianus w *księdze siedemnastej Komentarza do edyktu*): „Skarga o ochronę służebności przysługuje następnie właścicielowi budynku, który zaprzecza, że jest zobowiązany z tytułu służebności względem swojego sąsiada, a którego dom nie jest <wprawdzie> całkowicie wolny od obciążeń, nie jest jednak obciążony służebnością na rzecz osoby, przeciwko której wytoczono skargę. Na przykład będąc właścicielem domu, który sąsiaduje z domami seiańskim i sempronianiskim, jestem obciążony służebnością na rzecz tego ostatniego, chcę zaś wytoczyć skargę przeciwko właścicielowi domu seiańskiego, który zabrania mi nadbudowywać <należący do mnie dom>. Wystąpię ze skargą rzeczową. Chociaż bowiem także mój dom obciążony jest służebnością, to jednak nie rzecz tego, z którym się procesuję. I dlatego mogę domagać się prawa do podwyższenia budynku wbrew woli tego, z którym się procesuję, albowiem względem tej osoby mój budynek jest wolny od obciążeń”. Tłum. pol. za: **T. Palmirski** (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11*, Kraków 2013, s. 279–281.

- ¹⁵ D. 8.5.8.6 (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*): *Apud Pomponium dubitatur libro quadragesimo primo lectionum, an quis possit ita agere licere fumum non gravem, puta ex foco, in suo facere aut non licere. Et ait magis non posse agi, sicut agi non potest ius esse in suo ignem facere aut sedere aut lavare*; tłum. pol. D. 8.5.8.6 (Ulpian w *księdze siedemnastej Komentarza do edyktu*): Pomponius w księdze czterdziestej pierwszej *Różnych lektur* rozważa, czy ktoś może wnieść skargę co do tego, że wolno mu wytwarzać na swoim gruncie mało dokuczliwy dym, na przykład z paleniska domowego, albo że <sąsiad> nie ma do tego prawa <u siebie>. I stwierdza, że raczej nie można wnosić skargi <w tej sprawie>, tak jak nie można wszczynać procesu o to, że ma się na swoim gruncie prawo rozpalać ogień albo siadać czy się myć”. Tłum. pol. za: **T. Palmirski** (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11*, Kraków 2013, s. 285.
- ¹⁶ Carl Adolf Schmidt (1815–1903); Co do życiorysu zob. **M. Avenarius**, „Schmidt, Adolf”, *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 23, Berlin 2007, s. 174–175; zob. też: **C.A. Schmidt**, *Zur Lehre von der confessoria und der negatoria actio*, *Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft* 1850/15, s. 169–175.
- ¹⁷ Alois von Brinz (1820–1887). Co do życiorysu zob. **G. Wesenberg**, „Brinz, Alois Ritter von”, *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 2, Berlin 1955, s. 617; zob.: **A. Brinz**, *Lehrbuch der Pandekten*, Bd. 1, Erlangen 1857, s. 236–238. Zob. też: **J.H. Böhmer**, *Doctrina de actionibus*, Francofurti ad Moenum 1745, s. 168–171; **J.F. Reinhardt**, **A.F. Rivinus**, *Dissertatio Inavgvralis Qva Paradoxa Circa Actionem Negatoriam*, Vitembergea 1746, s. 7–8; **L.C. Schroeder**, *Programma de actione negatoria pro specie contravindicationis apud romanos non habenda*, Marburg 1750, s. 5–10.
- ¹⁸ **F. Zoll**, *O skardze przeczącej w prawie rzymskiem*, Kraków 1862; zob. też: **G. Nancka**, *Zakres zastosowania actio negatoria w teorii Fryderyka Zolla (starszego)*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2020/117, s. 103; por. też: **K.A. Vangerow**, *Lehrbuch der Pandekten*, Bd. 1,

uprawniająca do wniesienia skargi negatoryjnej, nie musi w każdym przypadku przybrać postaci prawa, które pod względem treści odpowiadałoby służebności. Ograniczenie zakresu zastosowania *actio negatoria* jedynie do takich przypadków wykluczyłoby możliwość stosowania skargi w sytuacji, gdzie wprawdzie doszło do naruszenia prawa własności, ale nie ma ono charakteru bezprawnie roszczonych służebności¹⁹. Dlatego też F. Zoll przekonywał, że skarga negatoryjna znajduje zastosowanie „do każdego nieprawego ograniczenia t.j. każdego częściowego naruszenia prawa własności”²⁰. Dla poparcia swej teorii uczoney przytoczył wypowiedź Marcellusa w D. 8.5.11²¹, Pomponiusa w D. 8.5.14.1²² oraz Alfenusa w D. 8.5.17 pr.²³ Marcellus we fragmencie D. 8.5.11 wyjaśnił, że w przypadku

Marburg 1851, s. 874–884. **G.F. Puchta**, *Lehrbuch der Pandekten*, Leipzig 1845, s. 242–243; **L. Arndts**, *Lehrbuch der Pandekten*, München 1861, s. 257–260.

¹⁹ Por. **G. Nancka**, *Zakres zastosowania...*, s. 110.

²⁰ **F. Zoll**, *O skardze przeczącej...*, s. 9.

²¹ D. 8.5.11 (Marcellus *libro sexto digestorum*): *An unus ex sociis in communi loco invitis ceteris iure aedificare possit, id est an, si prohibeatur a sociis, possit cum his ita experiri ius sibi esse aedificare, et an socii cum eo ita agere possint ius sibi prohibendi esse vel illi ius aedificandi non esse: et si aedificatum iam sit, non possit cum eo ita experiri ius tibi non esse ita aedificatum habere, quaeritur. Et magis dici potest prohibendi potius quam faciendi esse ius socio, quia magis ille, qui facere conatur ut dixi, quodammodo sibi alienum quoque ius praeripit, si quasi solus dominus ad suum arbitrium uti iure communi velit.* Tłum. pol.: D. 8.5.11 (Marcellus w *księdze szóstej Digestów*): „Zachodzi pytanie, czy jeden ze współwłaścicieli może budować na wspólnym gruncie bez zgody pozostałych? To znaczy, czy może, jeśli współwłaściciele zabronili mu <prowadzenia budowy>, wnieść skargę przeciw nim, twierdząc, że ma prawo budować? I czy współwłaściciele mogą wnieść skargę przeciw niemu, podnosząc, że nie ma prawa mieć takiego budynku? Bardziej odpowiednie jest stwierdzenie, że współwłaściciel ma prędzej prawo do wydania zakazu lub działania, ponieważ osoba, która próbuje działać, tak jak przedstawiłmy, jeśli chce wedle własnego uznania używać wspólnej rzeczy tak, jakby była jedynym współwłaścicielem, raczej zabiera w pewien sposób dla siebie, <ubiegając inne osoby>, prawo należące także do innych”. Tłum. pol. za: **T. Palmirski** (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11*, Kraków 2013, s. 287.

²² D. 8.5.14.1 (Pomponius *libro trigensimo tertio ad Sabinum*): *Si paries communis opere abs te facto in aedes meas se inclinaverit, potero tecum agere ius tibi non esse parietem illum ita habere.* Tłum. pol.: D. 8.5.14.1 (Pomponius w *księdze trzydziestej trzeciej Komentarza do pism Sabinusa*): „Jeśli wskutek robót, które wykonałeś, wspólna ściana przechyliła się w stronę mojego domu, mogę wnieść przeciw tobie skargę, podnosząc, że nie masz prawa zachować tej ściany w takim stanie”. Tłum. pol. za: **T. Palmirski** (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11*, Kraków 2013, s. 287.

²³ D. 8.5.17 pr. (Alfenus *libro secundo digestorum*): *Si quando inter aedes binas paries esset, qui ita ventrem faceret, ut in vicini domum semipedem aut amplius procumberet, agi oportet ius non esse illum parietem ita proiectum in suum esse invito se.* Tłum. pol.: D. 8.5.17 pr. (Alfenus w *księdze drugiej Digestów*): „Jeśli między dwoma domami stoi mur, który tak się

gdyby jeden ze współwłaścicieli budował coś bez zezwolenia pozostałych na wspólnym gruncie, pozostali współwłaściciele mogliby wnieść skargę przeczącą, negując jego uprawnienie do korzystania z rzeczy wspólnej w taki sposób, jak gdyby był jedynym właścicielem. F. Zoll podkreślał, że w wypowiedzi jurysty nie ma mowy o naruszeniu prawa własności przypominającym służebności, co dowodzić miało słuszności tezy o szerokim zakresie zastosowania skargi negatoryjnej²⁴. Z kolei z fragmentu D. 8.5.14.1 wynikało, iż współwłaściciel mógł za pomocą *actio negatoria* pozywać drugiego współwłaściciela, w przypadku gdy ten pierwszy poprzez swoje działanie doprowadził do przechylenia się wspólnej ściany na stronę drugiego współwłaściciela. Przyjęcie poglądu, iż *actio negatoria* miała zastosowanie jedynie w odniesieniu do bezprawnie roszczonych służebności prowadziłoby, zdaniem F. Zolla, do niedorzecznego rezultatu, który polegałby na tym, że współwłaściciel mógłby na wspólnej rzeczy posiadać służebność²⁵. Za przyjęciem szerokiego zakresu zastosowania skargi negatoryjnej, według F. Zolla, przemawiała również wypowiedź Alfenuśa w D. 8.5.17 pr. dotycząca wyrzucenia się muru na obszar sąsiedniej nieruchomości. W odniesieniu do tego fragmentu zaznaczano, że pomimo iż jest on analizowany w kontekście służebności i został umieszczony w tytule *Digestów Justyniańskich* ich dotyczącym, nie przesądza to, czy w tym przypadku mowa o bezprawnie roszczonej służebności²⁶. Na podstawie wypowiedzi Alfenuśa trudno określić bowiem jednoznacznie, co stanowi ograniczenie prawa własności²⁷.

3. Koncepcja Leona Pinińskiego

Lwowski uczony Leon Piniński w swej pracy *Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego* nie kwestionował tego, że w źródłach *actio negatoria* przeciwstawiana jest *actio confessoria*, ale zwrócił uwagę, że w przypadku badania, czy w danym wypadku powinna znaleźć zastosowanie skarga negatoryjna, należało brać pod uwagę charakter występującego naruszenia. Jeżeli było ono związane z chęcią trwałego korzystania z rzeczy, a sam wpływ na rzecz

wyrzucił, że wchodzi o pół stopy albo i więcej w obszar nieruchomości sąsiada, to należy wnieść skargę na podstawie tego, że nie ma prawa, by postawić mur tak wysunięty nad grunt sąsiada bez jego zgody”. Tłum. pol. za: T. Palmirski (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11*, Kraków 2013, s. 289.

²⁴ F. Zoll, *O skardze przeczącej...*, s. 10.

²⁵ *Ibidem*, s. 13; por. G. Nancka, *Zakres zastosowania...*, s. 105.

²⁶ M. Koncur, *Actio negatoria w rozstrzygnięciach veteres dotyczących sporów sąsiedzkich w prawie rzymskim*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2006/58/1, s. 146.

²⁷ *Ibidem*, s. 146–147; por. F. Zoll, *O skardze przeczącej...*, s. 10.

mógły być treścią ograniczonego prawa rzeczowego, to wówczas skarga negatoryjna znajdowałaby zastosowanie²⁸. Jego zdaniem świadczyły o tym źródła, a to chociażby wypowiedzi Ulpiana w D. 8.5.2 pr. i D. 7.6.5 pr.²⁹ Uczony podkreślał, że gdyby naruszenia miały charakter jednorazowy, należało zastosować inne środki, takie jak na przykład *actio iniurarum*³⁰. Lwowski romanista zwracał uwagę na to, że obok skargi negatoryjnej prawo rzymskie znało również inne specjalne środki ochrony prawa własności, takie jak *cautio damni infecti*,

²⁸ G. Nancka, *Leon hr. Piniński o actio negatoria w prawie rzymskim*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza. Prawo 2019/26, s. 110–111; por. L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 41–42.

²⁹ D. 7.6.5 pr. (Ulpianus libro septimo decimo ad edictum): *Uti frui ius sibi esse solus potest intendere, qui habet usum fructum, dominus autem fundi non potest, quia qui habet proprietatem, utendi fruendi ius separatim non habet: nec enim potest ei suus fundus servire: de suo enim, non de alieno iure quemque agere oportet. quamquam enim actio negativa domino competit adversus fructuarium, magis tamen de suo iure agere videtur quam alieno, cum invito se negat ius esse utendi fructuario vel sibi ius esse prohibendi. quod si forte qui agit dominus proprietatis non sit, quamvis fructuarius ius utendi non habet, vincet tamen iure, quo possessores sunt potiores, licet nullum ius habeant.* [(Ulpianus w księdze siedemnastej Komentarza do edyktu): Tylko ten może domagać się dla siebie prawa do używania i pobierania pożytków z <cudzej> rzeczy, komu przysługuje użytkowanie. Natomiast właściciel gruntu nie może, ponieważ ten, kto ma prawo własności, nie ma oddzielnego prawa do używania i pobierania pożytków <z należącej do niego rzeczy>. Należący do niego grunt nie może być obciążony służebnością na jego rzecz. Każdy powinien bowiem wytaczać skargi o swoje prawo, nie cudze. Chociaż bowiem właścicielowi przysługuje prawo do wystąpienia ze skargą negatoryjną przeciwko użytkownikowi, bardziej jednak zdaje się procesować we własnym niż cudzym interesie, kiedy zaprzecza, że użytkownikowi przysługuje prawo korzystania z należącej do niego rzeczy wbrew jego woli, lub gdy twierdzi, że ma on prawo zabronić mu czegoś. Gdyby zaś ten, kto wytacza ową skargę, nie był właścicielem rzeczy, to użytkownik wygra spór także wtedy, gdy nie ma prawa jej używania, w oparciu o zasadę, zgodnie z którą ci, którzy posiadają <rzecz> znajdują się w lepszej sytuacji, chociażby nie mieli do tego żadnego tytułu prawnego]. Tłum. pol. za: T. Palmirski (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11...*, s. 211.

³⁰ Por: np. D. 47.10.44 (Iavolenus libro nono ex posterioribus Labeonis): *Si inferiorum dominus aedium superioris vicini fumigandi causa fumum faceret, aut si superior vicinus in inferiores aedes quid aut proiecerit aut infuderit, negat Labeo iniurarum agi posse: quod falsum puto, si tamen iniuriae faciendae causa immittitur.* [(Iavolenus w księdze dziewiątej Pośmiertnego wyciągu z pism Labeona): Labeo jest zdania, że nie można wnieść skargi z tytułu umyślnego naruszenia cudzej osobowości, jeśli właściciel budynków położonych niżej wzniecił ogień, by zadymić posiadłość sąsiada z góry albo jeśli sąsiad z góry rzucił coś albo wylał na niżej położone budynki. Uważam, że nie jest to prawdą, jeśli czyni się tak w celu umyślnego naruszenia cudzej osobowości]. Tłum. pol. za: T. Palmirski (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład VII.1. Księgi 45–47*, Kraków 2017, s. 345; por. G. Nancka, *Leon hr. Piniński...*, s. 111.

operis novi nuntiatio czy też *interdictum quod vi aut clam*, których zastosowanie uzależniane było od pewnych szczególnych okoliczności³¹.

Na uwagę zasługuje, że L. Piniński, w swych wywodach nie wykluczył, że skarga negatoryjna może znaleźć zastosowanie do ochrony przed naruszeniami innego typu niż bezprawnie roszczone służebności. Uczony twierdził, że nie sposób ustalić trwałej i stałej granicy, która w sposób jednoznaczny określałaby to, jakie wpływy pozwalają na zastosowanie *actio negatoria*³². Jego zdaniem poszczególne stany faktyczne powinny być badane indywidualnie, a określenie zbyt sztywnych reguł użycia skargi negatoryjnej mogłoby doprowadzić do rezultatu nie tylko niepożądanego, ale i sprzecznego z jej istotą. Wówczas wykorzystanie ją można byłoby nie w celu ochrony, a dla szycany osoby, która rzekomo miałyby naruszać własność³³. Takie ujęcie zakresu zastosowania skargi negatoryjnej było konsekwencją tego, że L. Piniński wiązał go ze sformułowaną przez siebie definicją własności jako „zapewnionej przez przepisy prawa możliwości wyłącznego gospodarskiego korzystania z jakiejś rzeczy fizycznej”³⁴. Uczony twierdził bowiem, że wpływy, które uzasadniały skorzystanie ze skargi, posiadały wspólną cechę dążenia do ekonomicznego korzystania z cudzej rzeczy³⁵.

Należy w tym miejscu wspomnieć, iż L. Piniński już w 1900 r. twierdził, że

wpływy bezpośrednie na rzecz cudzą są z reguły wzbronione. Dozwala nam ich wszakże prawo, jeżeli nas do tego zmusza konieczna potrzeba, a nie wyrządzamy przez to właścicielowi znacznej szkody, lub jeżeli je przedsięwzięmy w godziwym celu, właściciel zaś nie ma zupełnie żadnego interesu sprzeciwić się temu³⁶.

Z kolei zaś

wpływy pośrednie a podobnie oddziaływanie na grunt cudzy zmieniające właściwość tego gruntu są o tyle dozwolone, o ile nie sprawiają żadnej szkody właścicielowi

³¹ G. Nancka, *Leon hr. Piniński...*, s. 112–114.

³² L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 23; Ch.A. Hesse, *Zur Lehre von den nachbarrechtlichen Verhältnissen der Grundeigentümer*, Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts 1863/6, s. 423; R. Ihering, *Zur Lehre von den Beschränkungen des Grundeigentümers im Interesse der Nachbarn*, Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts 1863/6, s. 108.

³³ G. Nancka, *Leon hr. Piniński...*, s. 115.

³⁴ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 9; por. G. Nancka, *Leon hr. Piniński...*, s. 104–105.

³⁵ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 41; por. G. Nancka, *Leon hr. Piniński...*, s. 109.

³⁶ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 57; G. Nancka, *Leon hr. Piniński...*, s. 114–115; por. R. Ihering, *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, Dritter Theil. Erste Abtheilung, Leipzig 1865, s. 307–342.

gruntu lub o ile są wynikiem uzasadnionego w stosunkach gospodarskich i utartych zwyczajach korzystania ekonomicznego z naszego gruntu³⁷.

Współcześnie ugruntowany jest pogląd, że pomimo iż definicja immisji w prawie rzymskim nie istniała, to jednak zjawisko to było dobrze znane³⁸. Świadczą o tym zapatrywania rzymskich jurystów, a jednym z najważniejszych ich przekazów jest wypowiedź Ulpiana w D. 8.5.8.5³⁹. Fragment dotyczący serowarni zlokalizowanej w Minturnae ukazuje nie tylko istotę i rodzaje immisji,

³⁷ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 57; por. G. Nancka, *Leon hr. Piniński...*, s. 114–115.

³⁸ R. Kamińska, *Dopuszczalność immisji w stosunkach sąsiedzkich starożytnych Rzymian*, *Studia Prawnicze KUL* 2013/4, s. 22.

³⁹ Por. D. 8.5.8.5 (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*): *Aristo Cerellio Vitali respondit non putare se ex taberna casiarum fumum in superiora aedificia iure immitti posse, nisi ei rei servitute talem admittit. idemque ait: et ex superiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet: in suo enim alii hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat, fumi autem sicut aquae esse immissionem: posse igitur superiorem cum inferiore agere ius illi non esse id ita facere. Alfenum denique scribere ait posse ita agi ius illi non esse in suo lapidem caedere, ut in meum fundum fragmenta cadant. dicit igitur Aristo eum, qui tabernam casiarum a Minturnensibus conduxit, a superiore prohiberi posse fumum immittere, sed Minturnenses ei ex conducto teneri: agique sic posse dicit cum eo, qui eum fumum immittat, ius ei non esse fumum immittere. ergo per contrarium agi poterit ius esse fumum immittere: quod et ipsum videtur Aristo probare. sed et interdictum uti possidetis poterit locum habere, si quis prohibeatur, qualiter velit, suo uti.* [(Ulpianus w księdze siedemnastej Komentarza do edyktu): Aristo udzielił Cerelliusowi Vitalisowi odpowiedzi, iż jego zdaniem prawo nie pozwala kierować dymu z pomieszczenia, gdzie wytwarza się ser, do budynku stojącego wyżej, chyba że jest on w tym zakresie służebny, wówczas bowiem dopuszcza on taką służebność. Dodaje, że nie wolno również kierować wody ani niczego innego z budynku położonego wyżej do położonego niżej. Na własnym gruncie wolno zaś podejmować działania o tyle, o ile niczego nie wprowadza się na cudzą nieruchomość: wpuszczanie zaś dymów, podobnie jak wody, stanowi immisję (działanie zakłócające korzystanie z nieruchomości sąsiednich). Właściciel domu położonego wyżej może więc, według Arystona, skarżyć sąsiada z dołu z tego powodu, że ten ostatni nie ma prawa tego czynić. Alfenus twierdzi ponadto, kontynuując Aristo, że można pozwać <sąsiada o to>, że nie ma on prawa kruszyć na swojej nieruchomości kamienia w ten sposób, by kawałki spadały na moją posiadłość. W związku z tym Aristo twierdzi, iż mieszkający wyżej sąsiad może zabronić wypuszczania dymu osobie, która wynajęła pomieszczenie, gdzie wyrabia się ser, od <władz> miasta Minturnae, osobie tej przysługuje zaś skarga z kontraktu najmu przeciwko <władzom> Minturnae. Można więc, jak mówi Aristo, wystąpić ze skargą przeciw tej osobie, która wypuszcza dym, aby ustalić, że nie ma prawa wypuszczać dymu. Wobec tego <wnioskując> przeciwnie, będzie możliwe wniesienie skargi, że ma prawo wypuszczać dym. Wydaje się, że takie właśnie stanowisko zajmuje także Aristo. Wreszcie, jeżeli komuś zabrania się używania jego własności tak, jak chce, będzie miał zastosowanie interdykt służący ochronie posiadania nieruchomości]. Tłum. pol. za: T. Palmirski (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11*, Kraków 2013, s. 285.

ale również stanowi cenną wskazówkę dla ustalenia granic wzajemnych oddziaływań w stosunkach sąsiedzkich⁴⁰. Świadczy również o tym, że w takich przypadkach, gdy w stosunkach sąsiedzkich miały miejsce oddziaływania na cudzy grunt, w postaci chociażby dymu, temu, czyje prawo własności zostało naruszone, przysługiwała *actio negatoria*⁴¹. Szczególne znaczenie ma jednak przywołana przez Aristona we fragmencie D. 8.5.8.5 opinia Alfenusa dotycząca łupania kamienia. Ostatni z jurystów, w przypadku gdyby na grunt sąsiedni spadały odłamki kruszonych kamieni, przyznawał jego właścicielowi prawo do skorzystania z *actio negatoria*. Takie stanowisko wskazuje na to, że Alfenus dopuszczał szeroki zakres zastosowania skargi negatoryjnej⁴².

4. Obowiązujące uregulowanie Kodeksu cywilnego

Projekt prawa rzeczowego ogłoszony w 1937 r. przewidywał w art. 21 uregulowanie⁴³ dotyczące ochrony prawa własności – właściciel mógł dochodzić swego prawa w sytuacji, gdy ktoś bezprawnie przywłaszczył sobie rzecz, używał jej bądź z niej korzystał. W przyjętym w drugim czytaniu w lipcu 1939 r. projekcie prawa rzeczowego zmienione zostało brzmienie tego przepisu. Nie zawierał już norm dotyczących ochrony własności, a jedynie ogólną formułę dotyczącą treści prawa własności oraz granic uprawnień właściciela. Roszczenia miały wynikać z istoty własności i w związku z tym nie było potrzeby ich odrębnego ujmowania w ramy

⁴⁰ R. Kamińska, *Dopuszczalność immisji...*, s. 15.

⁴¹ A. Wasilewski, *Actio negatoria jako instrument prawny ochrony środowiska (w świetle prawa polskiego)*, w: S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stusa (red.), *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi. Tom II*, Kraków 2010, s. 1136.

⁴² Por. F. Longchamps de Bérier, *Nadużycie prawa w świetle rzymskiego prawa prywatnego*, Wrocław 2004, s. 264–265; A. Wacke, *Protection of the Environment in Roman Law?*, *Roman Legal Tradition* 2002/1, s. 7. Por. też: C.L. Guillamón, *Von Ulpian bis Accursius: Responsa über D. 8.5.8.5*, *Revue Internationale des droits de l'Antiquité* 2005/52, s. 233–247; M. Koncur, *Actio negatoria...*, s. 148.

⁴³ Por. art. 21 projektu prawa rzeczowego z 1937 r. „§ 1. Właściciel może dochodzić swego prawa przeciwko każdemu, kto przywłaszcza sobie jego rzecz albo bezprawnie jej używa lub z niej korzysta, oraz przeciwko temu, kto czynem niedozwolonym rzecz niszczy. 2. Wkroczenie w zakres cudzej własności nie jest bezprawne, jeżeli nie sprzeciwia się racjonalnemu interesowi właściciela”. Zob. *Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa rzeczowego. Zeszyt 1. Projekt prawa rzeczowego uchwalony w pierwszym czytaniu przez Podkomisję prawa rzeczowego Komisji Kodyfikacyjnej*, Warszawa 1937, s. 8.

kodyfikacji⁴⁴. Takie uregulowanie, w niemal identycznym brzmieniu co art. 21 projektu z 1939 r., przyjął dekret Prawo rzeczowe z 1946 r.⁴⁵

W obowiązującym stanie prawnym skarga negatoryjna uregulowana została w art. 222 § 2 k.c. Zgodnie z tym przepisem skarga negatoryjna przysługuje „przeciwko osobie, która narusza własność w inny sposób aniżeli przez pozbawienie właściciela faktycznego władztwa nad rzeczą”⁴⁶. Wynika stąd, że roszczenie negatoryjne pojmowane jest przez polskiego ustawodawcę w sposób szeroki. Oznacza to, że *actio negatoria* znajduje zastosowanie w związku z wszelkimi naruszeniami, które nie mogą mieć jednak charakteru pozbawienia właściciela władztwa faktycznego nad rzeczą⁴⁷. Odróżnia to wyraźnie skargę

⁴⁴ Por. art. 21 projektu z 1939 r.: „Właściciel może, w granicach przez ustawy określonych, korzystać z rzeczy z wyłączeniem innych osób oraz nią rozporządzać”. Zob. **S. Grzybowski**, *Projekt prawa rzeczowego przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną w 1939 r.*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 1993/4, s. 515–567, który przytacza brzmienie poszczególnych przepisów.

⁴⁵ Zob. art. 28 i 31 dekretu Prawo rzeczowe z 1946 r. (Dz.U. z 1946 r., nr 57, poz. 319); Art. 28: „Właściciel może w granicach przez ustawy określonych korzystać z rzeczy z wyłączeniem innych osób oraz rozporządzać rzeczą”; Art. 31: „Nie wolno właścicielowi nieruchomości przez wytwarzanie cieczy, dymu, ciepła, zapachów, przez wywoływanie hałasów, wstrząśnień lub przez inne działania podobne zakłócać korzystania z cudzej nieruchomości w sposób przekraczający zwykłą w stosunkach miejscowych miarę, chyba że to nie prowadzi do zmniejszenia wartości lub użyteczności tej nieruchomości. W żadnym przypadku nie jest dopuszczalne samowolne oddziaływanie na cudzą nieruchomość przy pomocy przewodów lub innych urządzeń podobnych”. Por. **A. Wasilewski**, *Actio negatoria...*, s. 1138.

⁴⁶ Jest to rozwiązanie podobne do przyjętego przez Kodeks cywilny niemiecki (§ 1004) oraz Kodeks szwajcarski (art. 641). Odmienne uregulowanie odnaleźć można w Kodeksie austriackim (§ 523), w którym skarga skierowana jest przeciwko przywłaszczeniu służebności. Por. szczegółowo: **W.J. Katner**, *Zakres i przesłanki roszczenia negatoryjnego (szkic prawno-porównawczy)*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 1983/30, s. 61–81.

⁴⁷ T. Dybowski, *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym (rei vindicatio – actio negatoria)*, Warszawa 1969, s. 308; por. K. Czerwińska-Koral, *Ochrona prawa własności, czyli roszczenia przysługujące właścicielowi na podstawie przepisów kodeksu cywilnego*, *Roczniki Administracji i Prawa* 2014/14/2, s. 253; por. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 27 lutego 2013 r. V ACA 36/13, z tezą „Roszczenie negatoryjne, będąc prawnorzeczymym środkiem ochrony własności, jest wymierzone – podobnie jak roszczenie windykacyjne – przeciwko trwałemu wkroczeniu w sferę uprawnień właściciela przez osobę nieuprawnioną. Jednakże w przeciwieństwie do roszczenia windykacyjnego chroni przed naruszeniem, które może się wyrazić w wytworzeniu ciągłego lub powtarzającego się i grożącego powtarzaniem pogwałcenia sfery uprawnień właściciela. Chodzi oczywiście o stan zakłócenia mniej drastycznego od pozbawienia właściciela faktycznego władztwa nad rzeczą. Wypada wszakże zastrzec, że roszczenie negatoryjne nie obejmuje swojej ochroną usunięcia skutków wyrządzonej szkody”.

negatoryjną nie tylko od *rei vindicatio*, ale i roszczeń odszkodowawczych⁴⁸. Zdaniem Wojciecha J. Katnera *actio negatoria* ma pierwszorzędne znaczenie w dwóch sferach naruszeń praw podmiotowych. Po pierwsze w przypadku ingerencji w prawo własności nieruchomości w związku z immisjami z gruntów sąsiednich. Po drugie w przypadku naruszenia prawa podmiotowego do środowiska, co wiąże się także z naruszeniem prawa własności w stosunkach sąsiedzkich, a odbywa się chociażby poprzez dymy, gazy, płynne trucizny, hałas czy nawet zeszpecenie krajobrazu⁴⁹.

Naruszenie uzasadniające zastosowanie roszczenia negatoryjnego może przybierać najrozmaitsze formy⁵⁰. Istotne jest jednak to, że naruszenia uprawniające do skorzystania z *actio negatoria* powinny mieć charakter materialny, co oznacza, że jest konieczne, aby fizycznie oddziaływały na rzecz bądź jej właściciela, utrudniając lub też uniemożliwiając mu wykonywania władztwa nad rzeczą⁵¹. Wynika z tego, że nie każde oddziaływanie, mające charakter inny niż pozbawienie właściciela faktycznego władztwa nad rzeczą, uzasadnia wniesienie skargi negatoryjnej⁵². Co istotne, skarga negatoryjna znajduje zastosowanie jedynie w przypadku działania człowieka, które nosi charakter naruszenia cudzego prawa własności⁵³. Ponadto, z punktu widzenia prawa obowiązującego *actio negatoria* może zostać użyta w przypadku trwałego, a nie jednorazowego naruszenia uprawnień właściciela przez nieuprawnionego⁵⁴. Chodzi tutaj o ciągle lub powtarzające się albo grożące powtarzaniem pogwałcenia sfery uprawnień właściciela⁵⁵. Z tego powodu, jak wskazuje Tomasz Dybowski, istotna jest

⁴⁸ T. Dybowski, *Ochrona własności...*, s. 310–312.

⁴⁹ W.J. Katner, *Zakres i przesłanki...*, s. 61. Autor wskazuje tam na liczne przykłady, w jaki sposób dochodzi do naruszenia prawa podmiotowego do środowiska.

⁵⁰ T. Dybowski, *Ochrona własności...*, s. 312.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*. Por. też: Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2004 r. III CK 537/02 (LEX nr 172786) z tezą „Przewidziane w przepisie art. 222 § 2 k.c. roszczenie negatoryjne polega na przyznaniu właścicielowi żądania do zaprzestania zachowań, które naruszają jego własność. Nie można do tak ukształtowanego roszczenia zaliczyć zachowania polegającego na nieskładaniu oświadczenia woli zmierzającego do wykreślenia wpisu w księdze wieczyste (podkr. – G.N.). Przepisy ustawy o księgach wieczystych i hipotece stanowią wystarczającą podstawę dla dokonywania i wykreślenia wpisów i nie można formułować żądania o wykreślenie wpisu na podstawie ogólnych regulacji dotyczących ochrony własności”.

⁵³ E. Gniewek, w: E. Gniewek (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 3. *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2020, s. 777.

⁵⁴ T. Dybowski, *Ochrona własności...*, s. 308.

⁵⁵ E. Gniewek, w: E. Gniewek (red.), *System...*, s. 776.

ocena oddziaływań, które stanowią podstawę do wniesienia skargi, w szczególności zaś dopuszczalna ich miara w konkretnej sytuacji⁵⁶.

O zastosowaniu skargi negatoryjnej można więc mówić zarówno w przypadku immisji bezpośrednich, jak i immisji pośrednich. Szczególne znaczenie mają immisje pośrednie, występujące w stosunkach sąsiedzkich i dopuszczalne w granicach „przeciętnej miary”, która wynika ze społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości, a także stosunków miejscowych⁵⁷. Wynika z tego, że dla określenia zakresu zastosowania skargi negatoryjnej szczególnie istotne jest wyznaczenie granic dopuszczalności immisji w stosunkach sąsiedzkich, co w przypadku immisji pośrednich reguluje art. 144 k.c.⁵⁸ Niedopuszczalność immisji bezpośrednich wynika zaś z art. 140 k.c., jednak w przeciwieństwie do immisji pośrednich nie polegają one na zakłóceniu korzystania z nieruchomości sąsiedniej, a naruszają sferę wyłącznych uprawnień sąsiada na skutek bezpośredniego fizycznego oddziaływania⁵⁹.

⁵⁶ T. Dybowski, *Ochrona własności...*, s. 324–325. Takie stanowisko znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, zob. np.: Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 31 października 1973 r. III CRN 137/73 (LEX nr 2709433) z tezą: „Prawo własności może być naruszone także przez takie działanie lub zaniechanie, które zakłóca korzystanie z nieruchomości ponad miarę, wynikającą z przeznaczenia danej nieruchomości i okoliczności konkretnego przypadku (podkr. – G.N.) Dotyczy to również pośredniego oddziaływania na nieruchomość, np. przez wydzielanie zapachów lub wywoływanie hałasu. Oddziaływanie na cudzą nieruchomość może mieć miejsce także ze strony osób, którym przysługuje ograniczone prawo rzeczowe. Roszczenie negatoryjne (art. 222 § 2 k.c.) służyć może więc spółdzielni i przeciwko tym jej członkom, którzy utrudniają swym postępowaniem (w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego) innym członkom spółdzielni korzystanie z należących do nich lokali, zakres zaś praw i obowiązków członków spółdzielni w tym zakresie określają bliżej statuty spółdzielni i regulaminy porządku domowego”. Por też: Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 30 marca 2016 r. I ACa 1431/15 (LEX nr 2044389) z tezą: „Stosownie do art. 222 § 2 k.c. biernie legitymowana w sporze negatoryjnym jest osoba, która naruszyła własność «w inny sposób, aniżeli przez pozabawienie właściciela faktycznego władztwa nad rzeczą». Zachodzi więc potrzeba ustalenia rodzaju dokonanego naruszenia cudzego prawa własności i udowodnienia pozwanemu takiego naruszenia”.

⁵⁷ E. Gniewek, w: E. Gniewek (red.), *System...*, s. 780.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 780. Por. W. Katner, *Zastosowanie art. 144 k.c. do różnego rodzaju immisji*, Acta Universitatis Lodzensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Seria I, 1978/42, s. 51–67. Por. art. 144 k.c.

⁵⁹ E. Gniewek, w: E. Gniewek (red.), *System...*, s. 781. Por. W. Katner, *Charakterystyka przepisów prawa sąsiedzkiego*, Acta Universitatis Lodzensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Seria I, 1976/6, s. 235–252. Por. art. 140 k.c.

5. Podsumowanie

Spojrzenie na koncepcje dwóch rodzimych romanistów, a także aktualnie obowiązujące uregulowania pozwala na poczynienie pewnych spostrzeżeń. Poglądy wyrażane przez polskich uczonych z pewnością zasługują na uznanie. Podkreślenia wymaga, że uczeni ci, prezentując swe zapatrywania, podejmowali polemiki z najznakomitszymi przedstawicielami ówczesnej nauki. Ich klarownie przedstawione i doskonale uzasadnione koncepcje stanowią bez wątpienia dowód znakomitego warsztatu i orientacji w zakresie analizowanej materii. Trzeba zaznaczyć, że ślady koncepcji Fryderyka Zolla (starszego) co do szerokiego pojmowania zakresu zastosowania skargi negatoryjnej można odnaleźć zarówno w przepisie art. 222 § 2 k.c., jak i współczesnym orzecznictwie. Uregulowanie zawarte w Kodeksie cywilnym nie ogranicza zatem możliwości skorzystania ze skargi negatoryjnej jedynie do przypadków, w których mowa o bezprawnie roszczonych służebnościach. Kodeks cywilny, jak i orzecznictwo, nawiązuje w pewien sposób do teorii Leona Pinińskiego, w myśl której nie można było ściśle wyznaczyć określonej granicy wpływów, które uzasadniałyby użycie skargi negatoryjnej. Posługując się bardzo ogólnym sformułowaniem „w inny sposób aniżeli przez pozbawienie właściciela faktycznego władztwa nad rzeczą”, Kodeks cywilny przyjmuje punkt widzenia podobny do zapatrywań tego lwowskiego uczonego. Prawdopodobnie nie da się już ustalić, czy autorzy Kodeksu cywilnego, tworząc uregulowanie dotyczące skargi negatoryjnej, sięgali albo też wzorowali się na XIX-wiecznych koncepcjach. Niezależnie od tego rzut oka na poglądy dwóch polskich romanistów i regulację Kodeksu cywilnego pokazuje, że warto sięgać do osiągnięć rodzimej nauki minionych czasów. Odnaleźć można tam wiele inspirujących dyskusji, a także dzięki ich analizie lepiej zrozumieć współcześnie obowiązujące uregulowania.

Bibliografia

- Arndts L.**, *Lehrbuch der Pandekten*, München 1861.
- Avenarius M.**, „*Schmidt, Adolf*”, *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 23, Berlin 2007, s. 174–175.
- Boháček M.**, *Nuovi studi sulle actiones negativae*, *Bullettino dell’Istituto di diritto romano* Vittorio Scialoja 1939/46, s. 185–193.
- Böhmer J.H.**, *Doctrina de actionibus*, Francofurti ad Moenum 1745.
- Brinz A.**, *Lehrbuch der Pandekten*, Bd. 1, Erlangen 1857.
- Czerwińska-Koral K.**, *Ochrona prawa własności, czyli roszczenia przysługujące właścicielowi na podstawie przepisów kodeksu cywilnego*, *Roczniki Administracji i Prawa* 2014/14/2, s. 246–269.

- Dybowski T.**, *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym (rei vindicatio – actio negatoria)*, Warszawa 1969.
- Gaius. Instytucje*, przeł. i wstępem opatrzył C. Kunderewicz, oprac. J. Rezler, Warszawa 1982.
- Gniewek E.**, w: **E. Gniewek** (red.), *System Prawa Prywatnego, T. 3. Prawo rzeczowe*, Warszawa 2020.
- Grosso G.**, *Gino Segré a trent'anni dalla morte*, *Bullettino dell'Istituto di diritto romano „Vittorio Scialoja”* 1972/14, s. 1–10.
- Grosso G.**, *Sulle servitù «altius tollendi» e «stillicidii non avertendi»*, w: P. Ciapessoni (red.), *Studi in memoria di Aldo Albertoni*, I, Padova 1935, s. 453–490.
- Grzybowski S.**, *Projekt prawa rzeczowego przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną w 1939 r.*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 1993/4, s. 515–567.
- Guillamón C.L.**, *Von Ulpian bis Accursius: Responsa über D. 8.5.8.5*, *Revue Internationale des droits de l'Antiquité* 2005/52, s. 233–247.
- Hesse Ch.A.**, *Zur Lehre von den nachbarrechtlichen Verhältnissen der Grundeigentümer*, *Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts* 1863/6, s. 378–441.
- Ihering R.**, *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, Dritter Theil. Erste Abtheilung, Leipzig 1865.
- Ihering R.**, *Zur Lehre von den Beschränkungen des Grundeigentümers im Interesse der Nachbarn*, *Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts* 1863/6, s. 81–130.
- Instytucje Justyniana*, przeł. i wstępem opatrzył C. Kunderewicz, Warszawa 1986.
- Kamińska R.**, *Dopuszczalność immisji w stosunkach sąsiedzkich starożytnych Rzymian*, *Studia Prawnicze KUL* 2013/4, s. 7–24.
- Kaser M.**, *Das Römische Privatrecht*, Bd. 1, München 1971.
- Katner W.J.**, *Zakres i przesłanki roszczenia negatoryjnego (szkic prawnoporównawczy)*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 1983/30, s. 61–81.
- Katner W.**, *Charakterystyka przepisów prawa sąsiedzkiego*, *Acta Universitatis Lodzianensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Seria I*, 1976/6, s. 235–252.
- Katner W.**, *Zastosowanie art. 144 k.c. do różnego rodzaju immisji*, *Acta Universitatis Lodzianensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Seria I*, 1978/42, s. 51–67.
- Kolańczyk K.**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2007.
- Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa rzeczowego. Zeszyt 1. Projekt prawa rzeczowego uchwalony w pierwszym czytaniu przez Podkomisję prawa rzeczowego Komisji Kodyfikacyjnej*, Warszawa 1937.
- Koncur M.**, *Actio negatoria w rozstrzygnięciach veteres dotyczących sporów sąsiedzkich w prawie rzymskim*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2006/58/1, s. 145–150.
- Kupiszewski H.**, *Rozważania o własności rzymskiej*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1984/36/2, s. 27–55.
- Kuryłowicz M.**, *Wolność i własność (tezy komunikatu)*, w: *Jednostka wobec działań administracji publicznej. Międzynarodowa konferencja naukowa Olszanica 21–23 maja 2001*, *Rzeszów* 2001, s. 243–246.

- Longchamps de Bérier F.**, *Nadużycie prawa w świetle rzymskiego prawa prywatnego*, Wrocław 2004.
- Nancka G.**, *Leon hr. Piniński o actio negatoria w prawie rzymskim*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza. Prawo 2019/26, s. 103–118.
- Nancka G.**, *Zakres zastosowania actio negatoria w teorii Fryderyka Zolla (starszego)*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2020/117, s. 99–113.
- Palmirski T.** (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład II. Księgi 5–11*, Kraków 2013.
- Palmirski T.** (red.), *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład VII.1. Księgi 45–47*, Kraków 2017.
- Piniński L.**, *Pojęcie i granice prawa własności w prawie rzymskim*, Lwów 1900.
- Puchta G.F.**, *Lehrbuch der Pandekten*, Leipzig 1845.
- Reinhardt J.F., Rivinus A.F.**, *Dissertatio Inavgvralis Qva Paradoxa Circa Actionem Negatoriam*, Vitembergea 1746.
- Rodger A.**, *Actio confessoria and actio negatoria*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung* 1971/88, s. 184–214.
- Rodger A.**, *Owners and neighbours in Roman law*, Oxford 1972.
- Rydlichowska D.**, *Przejawy actio in rem w polskim prawie cywilnym*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2016/25/4, s. 205–220.
- Schmidt C.A.**, *Zur Lehre von der confessoria und der negatoria actio*, *Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft* 1850/15, s. 169–175.
- Schroeder L.C.**, *Programma de actione negatoria pro specie contravindicationis apud romanos non habenda*, Marburg 1750.
- Schulz F.**, *Classical Roman Law*, Oxford 1961.
- Sergè G.**, *La denominazione di <actio confessoria> in particolare per la rivendicazione dell'usufrutto e delle servitù*, w: *Mélanges Paul Frédéric Girard. Études de droit romain dédiées a M.P.F. Girard à l'occasion du 60e anniversaire de sa naissance (26 octobre 1912)*, Vol. 2, Paris 1912, s. 511–599.
- Silla F.M.**, *Sulla distinzione gaiana tra 'actio in rem' ed 'actio in personam'*, w: L. Garofalo (red.), *'Actio in rem' e 'actio in personam'*. In ricordo di Mario Talamanca, Vol. I, Padova 2011, s. 3–52.
- Vangerow K. A.**, *Lehrbuch der Pandekten*, Bd. 1, Marburg 1851, s. 874–884.
- Wacke A.**, *Protection of the Environment in Roman Law?*, *Roman Legal Tradition* 2002/1, s. 7.
- Wasilewski A.**, *Actio negatoria jako instrument prawny ochrony środowiska (w świetle prawa polskiego)*, w: S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stusa (red.), *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Waclawowi Uruszczakowi. Tom II*, Kraków 2010, s. 1135–1149.
- Wesenberg G.**, „Brinz, Alois Ritter von”, *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 2, Berlin 1955, s. 617.
- Zoll F.**, *O skardze przeczącej w prawie rzymskim*, Kraków 1862.

Orzeczenia

- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 31 października 1973 r. III CRN 137/73 (LEX nr 2709433).
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 27 lutego 2013 r. V ACa 36/13.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2004 r. III CK 537/02 (LEX nr 172786).

Grzegorz NANCKA

**FRYDERYK ZOLL (SENIOR), LEON PINIŃSKI AND THE SCOPE OF APPLYING *ACTIO NEGATORIA*.
CONCEPTS OF TWO 19TH CENTURY ROMAN LAW SCHOLARS' AND PRESENT-DAY CIVIL CODE
REGULATIONS**

Abstract

Background: Question concerning the scope of applying *actio negatoria* stimulated considerable interest in nineteenth-century doctrine and was the subject of intense discussion. The article refers to the concepts formulated by Fryderyk Zoll (senior) and Leon Piniński. The article also focuses on the regulations of the Polish Civil Code, at the same time seeking traces of the theories formulated by these two nineteenth-century scholars in the contemporary regulations of civil law.

Research purpose: The aim of this article is not only to reintroduce the views of two outstanding Polish Romanists: Fryderyk Zoll (senior) and Leon Piniński, but also to relate their views to contemporary regulations on negatory action. The article seeks to answer the question of whether traces of the Polish scholars' ideas can be found in the contemporary regulation of negatory action.

Methods: The article uses the legal-historical and dogmatic method.

Conclusions: The concepts formulated by F. Zoll (senior) and L. Piniński concerning negatory action definitely deserve appreciation. The clarity of their presentation as well as the precision of their argumentation allow us to conclude that the skills of these scholars are of the highest level. Traces of views expressed by the two Polish Romanists can be found in the present-day Civil Code. However, it is probably impossible to determine whether the authors of the binding regulations used the ideas of F. Zoll (senior) and L. Piniński during their work on the codification of law.

Keywords: Roman law, negatory action, legal tradition, Fryderyk Zoll (senior), Leon Piniński.